
DYNAMIKA KONJUGAČNÍHO TYPU „KUPUJE“ V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ

(NA MATERIÁLU PUBLICISTICKÝCH TEXTŮ Z LET
1990 AŽ 2019)

ONDŘEJ BLÁHA

DYNAMICS OF CONJUGATION PATTERN “KUPUJE” IN CONTEMPORARY CZECH
(ON MATERIAL OF JOURNALISTIC TEXTS, 1990–2019)

The conjugation pattern “kupuje” is a highly productive verb type in Czech: there are more than eight thousand records of verb neologisms belonging morphologically to the type “kupuje” in the database *Neomat* listed during the years 1990–2019. The peak of productivity of the “kupuje” type fell in the second half of the 1990s (the second, smaller peak of productivity came in 2011–2015). On the other hand, the frequency of verbs of the type “kupuje” in journalistic texts written in the last thirty years appears, as the corpus shows, to be steady and without significant fluctuations, both at the level of lemmas and at the level of tokens related to these lemmas. The frequency of imperfective verbs of the type “kupuje” is slightly increasing, while (in line with the general trend in Czech) the frequency of the bi-aspectual verbs of the type “kupuje” is decreasing. There is a noticeable increase in the frequency of imperfective verbs of the “kupuje” type with roots borrowed from foreign languages, while the representation of prefixed verbs among verbs of the “kupuje” type decreases. Regarding the formal variation of “kupuje” type (made possible by the latest codification of the Czech language in 1993), there is a significant increase in the frequency of forms of the 1st person sg. of present tense (progressive type *kupuju* “I am buying” vs. older *kupuji*) in written journalistic texts, the proportion of which has tripled over the last three decades. On the other hand, the 3rd person singular of present (progressive type *kupujou* “they are buying” vs. older *kupuji*) are almost non-existent in written journalistic texts.

Keywords: Czech; morphology; verbal aspect; language change; neologisms; productivity; conjugation pattern “kupuje”

Konjugační typ „kupuje“ je bezpochyby nejproduktivnějším typem sloves v češtině (Komárek – Kořenský et al. 1986: 457; Dokulil 1960: 228) a také v části dalších slovanských jazyků. Vysoká míra produktivnosti konjugačního typu „kupuje“ je dána výhodností jeho formálního vybavení – především pravidelností distribuce tvarotvorných formantů, nízkou vnitroparadigmatickou homonymií⁽¹⁾ a také tím, že jeho kmenotvorná přípona (-uj[e]-, -ova-) nezpůsobuje morfonologické alternace v kořeni. Tyto skutečnosti typ „kupuje“ značně zvýhodňují např. oproti vůbec nejfrekventovanějšímu konjugačnímu typu v češtině, typu „prosí“ (Osolsobě – Pala – Rychlý 1998: 272), který se jeví jako značně nepraktický zejm. tehdy, uvažíme-li, jak by se na něj adaptovaly četné slovesné přejímky (srov. např. *blogovat* vs. **bložit*, 3. os. sg. *bloguje* – 3. os. pl. *blogují* vs. **bloží* – **bloží*).

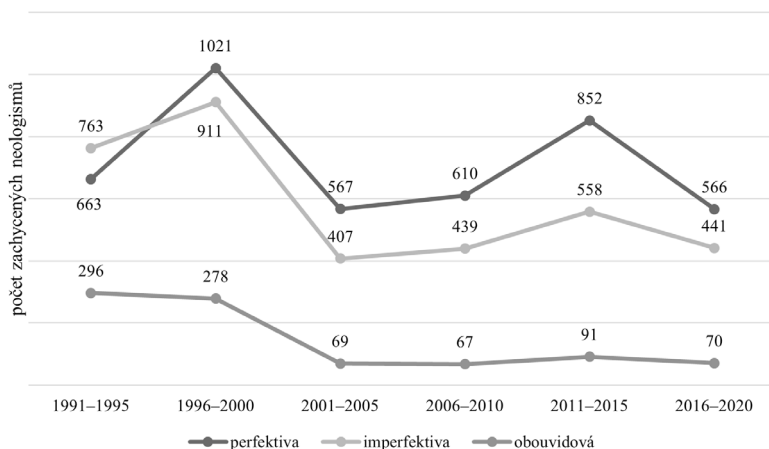
Jako výhodný se typ „kupuje“ jeví zřejmě i z hlediska vidového systému, protože jeho kmenotvorná přípona už sama o sobě implikuje imperfektivnost,⁽²⁾ tj. nepříznakový člen vidové opozice (typ „kupuje“ např. slouží k vytváření sekundárních imperfektiv k prefigovaným perfektivům, např. *přibližovat* k *přiblížit*, *zakazovat* k *zakázat* apod.; slovesa typu „kupuje“ jsou protějšky i k perfektivům neprefigovaným, srov. již jen *kupovat* – *koupit*). Na živost a produktivitu typu „kupuje“ v češtině reagovala i poslední kodifikační úprava (1993), která zavedla dubletní tvary v 1. os. sg. přítentu (typ *kupuju*) a ve 3. os. pl. přítentu (poněkud rozporuplně přijímaný typ *kupujou*).

Vysokou míru produktivnosti typu „kupuje“ v češtině posledních tří desetiletí dobře dokumentuje materiál databáze *Neomat*,⁽³⁾ v níž je zachyceno více než osm tisíc slovesných neologismů s morfologickým vybavením tohoto typu. Kvantitativní vyhodnocení excerpt naznačuje, že v produktivnosti typu „kupuje“ v češtině existuje určité kolísání:

1 Homonymní je jen tvar přechodníku pro mužský rod v sg. s tvarem 3. os. přítentu (*kupuje*).

2 Odhlédneme-li prozatím od faktu, že kmenotvornou příponu -uj[e]-/-ova- mají i obouvidová slovesa, v češtině však nepočtená (k tomu viz dále sub 2, graf 3).

3 *Databáze excerpčního materiálu Neomat* (2015) [online]. Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. <http://neologismy.cz/> [přístup 15. 6. 2022].

Graf 1: Slovesné neologismy (typ „kupuje“) v databázi *Neomat*

I když při sběru neologismů mohly jistě působit určité subjektivní nebo náhodné faktory, je snad možno konstatovat, že zachycená produktivnost typu „kupuje“ v češtině vrcholila v devadesátých letech 20. století, tedy v době, kdy čeština zvláště výrazně reagovala na změněné společenské podmínky (přechod na tržní hospodářství, neomezený vliv cizích jazyků, zejm. angličtiny) a na bouřlivý technologický i civilizační rozvoj (elektronická média, internet). Druhou, o něco menší kulminaci neologismů typu „kupuje“ lze pozorovat na počátku druhého desetiletí 21. století. Pokud nejde o jev náhodný, třeba prostě o důsledek přechodně zvýšené intenzity a systematizace práce na databázi neologismů, bylo by možné tento nárůst neologismů spojit např. s urychlením technologického rozvoje v době kolem roku 2010 („chytřé“ telefony, nové sociální sítě) nebo i se společenskými procesy, danými pokračující integrací česky mluvícího společenství do západoevropských struktur. Nejvýraznějším výsledkem těchto procesů je nepochybně velká tolerance k přejímkám z angličtiny, patrná u mladší a nejmladší generace Čechů.

Ve srovnání s výsledky korpusového šetření (podrobněji viz dále) je ve vyhodnocení více než osmi tisíc slovesných neologismů spada-

jících k typu „kupuje“ nápadná relativně vysoká frekvence perfektiv. Tento fakt spojujeme se samotnou podstatou excerpční práce – pracovník provádějící excerpci nachází slovesný neologismus ve vět-ném kontextu, který nezřídka umožňuje právě jasnou „perfektivní interpretaci“. Naopak nepřekvapuje, že se i na materiálu zachycených neologismů ukazuje pokles frekvence obouvidových sloves spadajících k typu „kupuje“. To je ve shodě s tendencí, pozorovatelnou dlouhodobě v celém vidovém systému češtiny (Bláha 2020: 327).

Cílem tohoto článku je konfrontovat známá fakta o produktivnosti typu „kupuje“ s tendencemi, které lze u tohoto konjugačního typu sledovat na materiálu Českého národního korpusu, resp. na materiálu pěti časově vymezených a navazujících subkorpusů, které obsahují pouze publicistické texty ze čtyř českých deníků (*Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *MF Dnes*, *Právo*). Budeme zjišťovat tyto skutečnosti (včetně jejich proměnlivosti v čase – za poslední tři desetiletí, která pokrývá materiál korpusu, tj. v letech 1990–2019):

1. Jakou frekvenci mají slovesa typu „kupuje“ v českých publicistických textech, a to na úrovni lemmat i na úrovni tokenů?
2. Jaká je u sloves typu „kupuje“ distribuce vidu (imperfektiva, perfektiva, obouvidová slovesa)?
3. Jaký podíl mají v konjugačním typu „kupuje“ slovesa vytvořená z přejatých slovních základů a jaký vztah má tato skutečnost k vidové charakteristice?
4. Jaký podíl mají v konjugačním typu „kupuje“ slovesa s prefixy a jaký vztah má tato skutečnost k vidové charakteristice?
5. Jaká je frekvence progresivních tvarů sloves typu „kupuje“ v 1. os. sg. přítomného času (*kupuju* vs. starší *kupuji*) a ve 3. os. pl. přítomného času (*kupujou* vs. starší *kupují*)?

1 FREKVENCE SLOVES TYPU „KUPUJE“

Ke zjištění frekvence sloves typu „kupuje“ v současné češtině nepostačí prostý dotaz, který by uváděl jen charakteristickou podobu

lemmatu,⁽⁴⁾ protože v malé části paradigmatu jsou slovesa tohoto typu homonymní s těmi slovesy konjugačního typu „dělá“, jejichž kořen končí na -ov- (např. *chovat*, *vykovat*). Sérií dotazů, zaměřených na morfologické odlišnosti těchto sloves od sloves typu „kupuje“,⁽⁵⁾ jsme získali seznam třiceti sedmi lemmat, který jsme pak použili pro odstraňování sloves jako *chovat* nebo *vykovat* pomocí negativního filtru v korpusu.⁽⁶⁾ Tímto způsobem jsme získali již „čisté“ frekvenční seznamy sloves typu „kupuje“ v jednotlivých subkorpusech (texty z uvedených čtyř deníků v subkorpusu SYN2000, SYN2005, SYN2010, SYN2015 a SYN2020), které zachycují vývoj publicistického stylu v navazujících časových obdobích.⁽⁷⁾ Procentuální podíl sloves typu „kupuje“ na úhrnu všech sloves v subkorpusech se na úrovni lemmat⁽⁸⁾ i na úrovni tokenů⁽⁹⁾ jeví takto:

4 Základní podoba dotazu: [(lemma="*ovat") & (tag="V.*")].

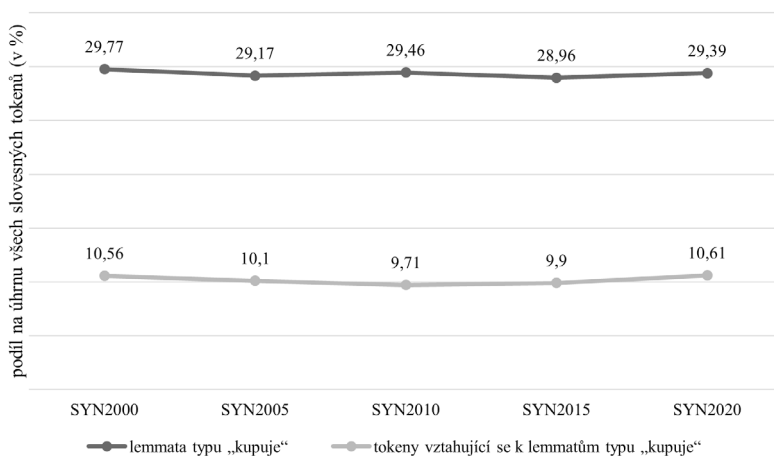
5 Dotaz na tvary typu *chovám*: [(lemma="*ovat") & (word="*m") & (tag="V.S...1.*")]. Tvary typu *chováš*: [(lemma="*ovat") & (word="*áš") & (tag="V.S...2.*")]. Typ *chová*: [(lemma="*ovat") & (word="*á") & (tag="V.S...3.*")]. Typ *chováme*: [(lemma="*ovat") & (word="*áme") & (tag="V.P...1.*")]. Typ *chováte*: [(lemma="*ovat") & (word="*áte") & (tag="V.P...2.*")]. Typ *chovají*: [(lemma="*ovat") & (word="*ají") & (tag="V.P...3.*")].

6 Výsledky získané základním dotazem byly vždy vyfiltrovány na základě těchto údajů: [(lemma="dochovat"|lemma="doklovat"|lemma="dokovat"|lemma="dovychovat"|lemma="chovat"|lemma="klovat"|lemma="kovat"|lemma="odchovat"|lemma="oklovat"|lemma="okovat"|lemma="plovat"|lemma="podkovat"|lemma="pochovat"|lemma="pokoovat"|lemma="prokovat"|lemma="přechovat"|lemma="překovat"|lemma="převychovat"|lemma="přikovat"|lemma="rozkovat"|lemma="schovat"|lemma="skovat"|lemma="snovat"|lemma="spoluvychovat"|lemma="uchovat"|lemma="uklovat"|lemma="ukovat"|lemma="uschovat"|lemma="vkovat"|lemma="vplovat"|lemma="vychoovat"|lemma="vykovat"|lemma="vykovat"|lemma="zachovat"|lemma="zaklovat"|lemma="zakovat"|lemma="zkovat")].

7 Korpus SYN2000 obsahuje téměř výlučně texty z let 1990–1999, korpus SYN2005 texty z let 2000–2004, korpus SYN2010 texty z let 2005–2009, korpus SYN2015 texty z let 2010–2014 a korpus SYN2020 texty z let 2015–2019.

8 Údaje o celkovém počtu slovesných lemmat a o počtu lemmat typu „kupuje“: SYN2000 obsahuje 13 732 slovesných lemmat celkově – 4 088 lemmat typu „kupuje“; SYN2005 obsahuje 11 733 lemmat celkově – 3 422 lemmat typu „kupuje“; SYN2010 obsahuje 12 161 lemmat celkově – 3 583 lemmat typu „kupuje“; SYN2015 obsahuje 10 446 lemmat celkově – 3 025 lemmat typu „kupuje“; SYN2020 obsahuje 10 447 lemmat celkově – 3 070 lemmat typu „kupuje“.

9 Údaje o celkovém počtu tokenů vztahujících se k lemmatům sloves obecně a o počtu tokenů vztahujících se k lemmatům typu „kupuje“: SYN2000 obsahuje 6 060 091 slovesných tokenů celkově – 639 765 tokenů typu „kupuje“; SYN2005 obsahuje 2 827 200 tokenů celkově – 285 600 tokenů typu „kupuje“; SYN2010 obsahuje 3 371 437 tokenů celkově –

Graf 2: Podíl sloves typu „kupuje“ na úhrnu všech sloves (lemmata, tokeny)

Navzdory dojmu, který vzbuzuje soubor neologismů z databáze *Neomat* (viz výše graf 1), nebo předpokladů, které může mít uživatel češtiny pozorující jazyk kolem sebe, se frekvence sloves typu „kupuje“ v posledních třech desetiletích, alespoň v publicistických textech, změnila jen minimálně. Kolísání nepřesáhlo ani v rovině lemmat, ani v rovině tokenů 1 %. Údaje o frekvenci lemmat mohou být relativizovány tím, že mezi jednotlivými subkorporusy existuje značný rozdíl, pokud jde o jejich rozsah.⁽¹⁰⁾ Subkorporus vytvořený na základě korpusu SYN2000, který zahrnuje texty let 1990 až 1999, má navíc dvojnásobný časový záběr ve srovnání s ostatními subkorporusy, které obsahují texty vždy z pěti po sobě následujících let (viz pozn. 7). Větší váhu než frekvenci lemmat v naší sondě přikládáme frekvenci tokenů – mírný pokles frekvence tokenů vztahujících se k lemmatům typu „kupuje“, který dosahuje relativně nejnápadnější hodnoty v subkorporusu SYN2010 (s texty z let 2005–2009) spojujeme s masivním

327 279 tokenů typu „kupuje“; SYN2015 obsahuje 1 650 438 tokenů celkově – 163 451 tokenů typu „kupuje“; SYN2020 obsahuje 1 658 100 tokenů celkově – 175 908 tokenů typu „kupuje“.

10 Např. korpus SYN2000 je přibližně dvakrát rozsáhlejší než korpusy SYN2005 a SYN2010 a přibližně čtyřikrát rozsáhlejší než korpusy SYN2015 a SYN2020.

nástupem elektronických médií, ovlivňujících povahu publicistické práce a vůbec způsoby tvorby textů. V důsledku došlo k jistému dočasnému „zploštění“ či „zvágnění“ jazyka publicistiky – to lze podle našeho soudu ilustrovat přechodným zvýšením frekvence některých sloves s výrazně vágní sémantikou (*být, mít, moci, muset, říct* aj.), resp. sloves nacházejících se ve frekvenční tabulce, vytvořené z celého subkorpusu, nad *h*-bodem (tj. nad takovou pozicí ve frekvenčním seznamu, v níž se rank lemmatu rovná absolutnímu počtu výskytů tokenů, které se ke konkrétnímu lemmatu vztahují). V dalším období (po roce 2009) došlo zřejmě k vyrovnání tohoto dočasného „zploštění“ či „zvágnění“ jazyka publicistiky – ve frekvenčních seznamech ze subkorpusů SYN2015 a SYN2020 mj. nacházíme několik desítek lemmat sloves typu „kupuje“, které se v seznamech vytvořených na základě starších subkorpusů nevyskytly.

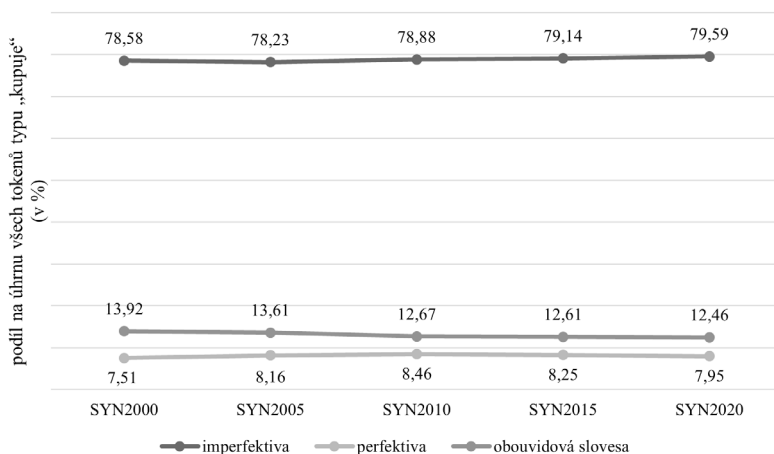
2 VID SLOVES TYPU „KUPUJE“

Korpus SYN je ve své nejnovější verzi (v9) jednotně tagován, a to i pokud jde o vidovou charakteristiku sloves. Můžeme tedy systematicky sledovat proměny podílu imperfektiv,⁽¹¹⁾ perfektiv⁽¹²⁾ a obouvidových sloves⁽¹³⁾ v celkovém úhrnu sloves typu „kupuje“:

11 Základní podoba dotazu: [(lemma="*.ovat") & (tag="V.....P.*")]. Následně jsme pomocí negativního filtru (viz pozn. 6) odstranili slovesa typu *chovat, kovat*, která náležejí do 5. konjugační třídy („dělá“).

12 S tagem: (tag="V.....P.*"), následně byl užít negativní filtr.

13 S tagem (tag="V.....B.*"), následně byl užít negativní filtr.

Graf 3: Podíl imperfektiv, perfektiv a obouvidových sloves na celkovém úhrnu sloves typu „kupuje“

Podle předpokladu mezi slovesy typu „kupuje“ jasně dominují imperfektiva, jejichž frekvence na úrovni tokenů v posledních třech desetiletích ještě mírně stoupá (+1,01 %). To je ve shodě s našimi dřívějšími zjištěními o celkových tendencích ve vývoji kategorie vidu v češtině (Bláha 2020: 325) – frekvence imperfektiv v českých publicistických textech obecně mírně stoupá, a tak i v této oblasti můžeme konstatovat určité sblížování jazyka psaného a mluveného (v mluvené češtině jsou totiž imperfektiva výrazně frekventovanější než perfektiva).⁽¹⁴⁾

Nápadný je v naší sondě pokles frekvence obouvidových sloves náležejících k typu „kupuje“ (-1,46 %), který také koresponduje s tendencí patrnou u sloves v češtině obecně (Bláha 2020: 327). Slovesa typu „kupuje“ tvoří naprostou většinu obouvidových sloves v češtině⁽¹⁵⁾ – jediným obouvidovým slovesem s vyšší frekvencí, které spadá

14 Imperfektiva v mluvené češtině převládají nad perfektivy velmi výrazně: vyskytují se v 77,6 % všech užití slovesa v textech (Šonková 2008: 133).

15 Z celkových 3 461 649 tokenů klasifikovaných jako obouvidové v korpusu SYN v9 (v našem omezení na texty z *Hospodářských novin*, *Lidových novin*, *MF Dnes* a *Práva*) zbylo po užití negativního filtru (viz pozn. 6) jen 90 490 tokenů vztahujících se k jinému konjugačnímu typu než „kupuje“. Téměř celý tento úhrn (89 294 tokenů) tvořily tokeny vztahující se k lemmatu *soustředit* (se), konjugovaného podle typu „prosí“.

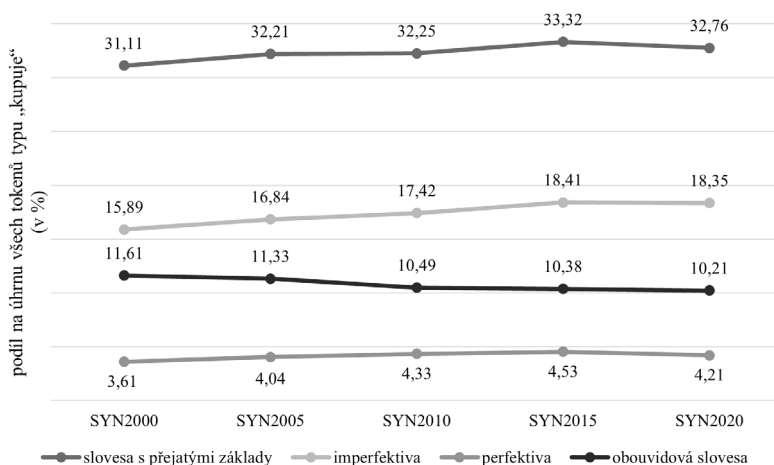
k jinému konjugačnímu typu než „kupuje“, je sloveso *soustředit* (*se*), bližší analýzu jeho užívání viz v článku Luboše Veselého (2011).

Velmi subtilní nárůst frekvence perfektiv spadajících v češtině k typu „kupuje“, který lze rovněž v naší sondě pozorovat, spojujeme právě s uvedeným odstraňováním obouvidovosti, tj. s vidovým vyhraňováním sloves typu „kupuje“ v češtině.

3 SLOVESA TYPU „KUPUJE“ S PŘEJATÝMI ZÁKLADY

Výhodnost konjugačního typu „kupuje“, a tedy i jeho produktivnost, je do značné míry dána potřebou opatřovat pro češtinu slovesa odvozená z cizích základů, především taková, která označují široce definovanou činnost vykonávanou pomocí nějakého instrumentu (*blogovat*, *mailovat*, *skenovat* apod.) nebo která označují nějaký specifický proces, jehož podstatou je princip pojmenovaný opět za využití přejatého slova či slovního základu (*fungovat*, *investovat*, *reagovat* apod.). Podíl sloves typu „kupuje“, jejichž kořen je cizího původu, na celkovém úhrnu těchto sloves je jistě, soudě už jen podle intuitivního pozorování jazyka, značný.

O jeho konkrétních parametrech se lze přesvědčit opět analýzou našich frekvenčních seznamů – manuálně v nich vyhledáváme slovesná lemmata s cizím základem. Skutečnost, že konkrétní slovesná lemmata mají přejatý základ, opíráme o explicitní konstatování o cizím původu konkrétního slovního základu, jak jej přináší etymologický slovník Jiřího Rejzka (2001). Jako druhé, spíše vedlejší měřítko používáme přehled základní slovanské slovní zásoby od Františka Kopečného (1981), o nějž je možno opřít konstatování, že konkrétní slovní základ je domácí, slovanský. Získaná data pak vztahujeme k údajům o vidu konkrétních sloves a docházíme k těmto výsledkům:

Graf 4: Podíl sloves s cizími základy na celkovém úhrnu sloves typu „kupuje“

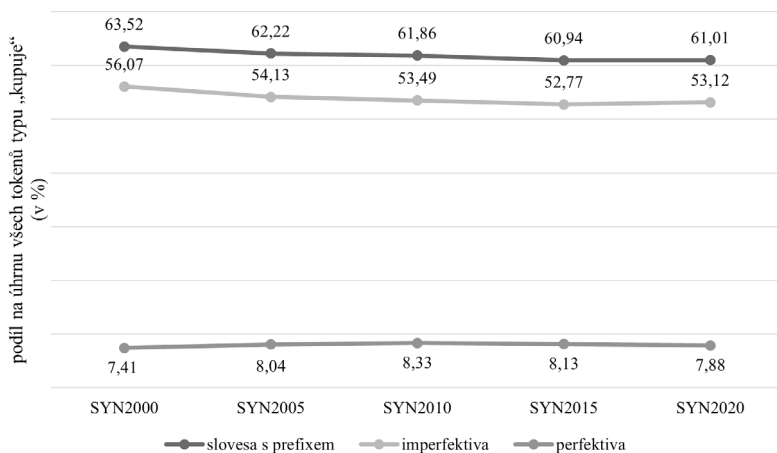
Procentuální podíl sloves s přejatými základy mezi všemi slovesy typu „kupuje“ za uplynulých třicet let celkem výrazně stoupl (+1,65 %). Tento trend, který vrcholil v materiálu subkorpusu SYN2015 (texty z let 2010–2014), lze jistě spojit s postupující internacionalizací českého lexika, resp. s téměř úplným vymizením tradiční rezervovanosti uživatelů češtiny k přejímkám z cizích jazyků. Nápadný je tento trend zejm. u imperfektiv, která jsou mezi slovesy typu „kupuje“ zdaleka nejfrekventovanější vidově vymezenou skupinou. Na druhé straně přibývá perfektiv s cizími základy jen v malé míře (+0,6 %).

Důsledkem obecného ústupu obouvidovosti, jež byla v češtině i tak vždy jen okrajovým jevem, je pak také snižování podílu obouvidových sloves s cizími základy na celkovém úhrnu sloves typu „kupuje“ (-1,4 %).

4 SLOVES A TYPU „KUPUJE“ S PREFIXY DOMÁCÍHO PŮVODU

Posledním parametrem, který může ilustrovat jak pozici, jež slovesa typu „kupuje“ zaujímají v systému českého vidu, tak i dynamiku tohoto konjugačního typu, je míra prefigovanosti sloves náležejících k typu

„kupuje“. V úvahu zde bereme jen dvacet vidových prefixů, které ve své monografii uvádí François Esvan (2007: 39), včetně jejich variant, tj. *do-/dů-*, *na-*, *nad(e)-*, *o-*, *ob(e)-*, *od(e)-*, *po-/pů-*, *pod(e)-*, *pro-*, *pře-*, *před(e)-*, *při-*, *roz(e)-*, *s(e)-*, *u-*, *v(e)-*, *vy-*, *vz(e)-*, *z(e)-* a *za-*. Přítomnost prefixu opět sledujeme ve vztahu k vidové charakteristice.

Graf 5: Podíl sloves s prefixem na úhrnu všech sloves typu „kupuje“

Lze konstatovat, že podíl prefigovaných sloves mezi slovesy typu „kupuje“ (např. *navrhovat*, *poskytovat*, *zvyšovat*) plynule klesá (-2,51 %) a úměrně k tomu klesá i podíl prefigovaných imperfektiv (-2,95 %), tj. zejm. sekundárních imperfektiv typu *přibližovat* vytvořených k prefigovaným perfektivům typu *přiblížit*.

Naopak podíl prefigovaných perfektiv na celkovém úhrnu sloves typu „kupuje“ frekvenčně spíše posiluje (+0,47 %), a to s výraznějším výkyvem, který vyvrcholil v materiálu subkorpusu SYN2010.

Obouvidová slovesa s prefixem domácího původu (např. *přezimovat*) jsou v našem materiálu zastoupena minimálně,⁽¹⁶⁾ proto je v grafu neuvádíme.

16 V korpusu SYN2000 se vyskytuje 265 tokenů prefigovaných obouvidových sloves (0,04 % z celkového počtu tokenů od sloves typu „kupuje“), v korpusu SYN2005 je to

5 TVAROVÁ VARIANTNOST SLOVES TYPU „KUPUJE“
V 1. OS. SG. PRÉZENTU A 3. OS. PL. PRÉZENTU

Poslední kodifikace češtiny (z roku 1993) reflektovala starší systémové tendence češtiny tím, že nově umožnila rozvoj spisovných dublet v 1. os. sg. přítomnosti (*kupuji* vs. *kupuju*) a 3. os. pl. přítomnosti (*kupují* vs. *kupujou*), a to v celé 3. konjugační třídě českých sloves (týká se tedy též okrajového typu „kryje“). Možností, které tato poměrně velkorysá kodifikační úprava otevírá, využili uživatelé spisovné češtiny doposud jen částečně. Jednak není ani po téměř třiceti letech po vydání kodifikace mezi uživateli češtiny obecně známo, že též tvary typu *kupuju* a *kupujou* jsou spisovné, jednak je – jak se zdá – akceptovatelná jen progresivní spisovná dubleta pro 1. os. sg. (*kupuju*). Dubleta pro 3. os. sg. (*kupujou*), která svou formální stránkou snad až rušivě připomíná tvary typu *chodijou*, *majou*, *musijou*, *snidajou* užívané na velké části území Moravy,⁽¹⁷⁾ je naopak pocíťována stále jako substandardní a nevhodná do textů s vyššími komunikačními cíli. Odlišné pocíťování dublet v 1. os. sg. přítomnosti a 3. os. sg. přítomnosti má jistě pozadí v tom, že 1. os. je z podstaty spjatá s mluveným, dialogickým jazykem, a proto zde progresivní varianta nepůsobí tak nápadně jako ve 3. os., která dominuje v jazyce psaném, a tedy i konzervativnějším.

Korpusová analýza ukázala, že tvary typu *kupujou* mají v psaných publicistických textech frekvenci mizivou. Nejvyšší zaznamenaná hodnota – 0,1% podíl na všech slovesech typu „kupuje“ ve tvaru 3. os. pl. přítomnosti⁽¹⁸⁾ – byla zjištěna v subkorpusu SYN2010, v ostatních subkorpusech je tato hodnota ještě nižší.

152 tokenů (0,05 %), SYN2010 se objevuje 128 tokenů (0,04 %), SYN2015 je 64 tokenů (0,04 %) a v SYN2020 je tokenů jen 35 (0,02 %).

17 S různými omezeními: část středomoravských a východomoravských nářečí tyto tvary užívá u sloves spadajících ke konjugačním typům „prosí“ a „trpí“, ale ne k typu „dělá“ (*prosijou*, *trpíjou* vs. *dělají*).

18 Zjištěno na základě výsledků korpusových dotazů na tradiční variantu typu *kupují*, tj. dotazem [(word="*ují") & (lemma="*ovat") & (tag="V..P..3.*")], a na variantu typu *kupujou*: [(word="*ujou") & (lemma="*ovat") & (tag="V..P..3.*")].

U progresivní varianty tvarů 1. os. sg. přítomny (typ *kupuju*) však frekvence za tři desetiletí výrazně vzrostla, nepochybně v důsledku hojnějšího zapojování mluveně stylizovaného jazyka do publicistických textů (přesné citace autorit, rozhovory). Zatímco v korpusu SYN2000 měly tvary typu *kupuju* na celkovém úhrnu tvarů 1. os. sg. přítomny sloves typu „kupuje“ podíl 7,84 %, v textech z let 2000–2004 (subkorpus SYN2005) došlo k nárůstu na 12,52 % a během následujících dvaceti let se podíl progresivních tvarů typu *kupuju* ještě zdvojnásobil – v subkorpusu SYN2010 měl hodnotu 19,18 %, v subkorpusu SYN2015 pak 24,26 % a jen velmi mírný další nárůst byl zaznamenán na materiálu subkorpusu SYN2020 (24,47% podíl tvarů typu *kupuju*).

ZÁVĚRY

Jak lze doložit materiálem databáze *Neomat*, konjugační typ „kupuje“ je v češtině vysoce produktivním typem sloves – v databázi je za léta 1990–2019 více než osm tisíc záznamů o slovesných neologismech, náležejících po morfologické stránce k typu „kupuje“. Vrchol produktivnosti typu „kupuje“ spadal, soudě podle materiálu databáze *Neomat*, do druhé poloviny devadesátých let 20. století (druhý, menší vrchol produktivnosti přišel v letech 2011–2015). Naproti tomu frekvence sloves typu „kupuje“ v publicistických textech vzniklých v posledních třiceti letech se jeví, jak ukazuje materiál korpusu SYN v9, jako setrvalá a bez výraznějších výkyvů, a to jak na úrovni lemmat, tak na úrovni tokenů, které se k těmto lemmatům vztahují. Mírně stoupá frekvence imperfektivních sloves typu „kupuje“, naopak – ve shodě s obecným trendem v češtině – klesá frekvence obouvidových sloves typu „kupuje“. Patrný je nárůst frekvence imperfektivních sloves typu „kupuje“ s přejatými základy, na druhou stranu se zastoupení prefigovaných sloves mezi slovesy typu „kupuje“ ve sledovaném období snižuje. Pokud jde o tvarovou variantnost sloves typu „kupuje“, výrazný je v psaných publicistických textech nárůst frekvence tvarů 1. os. sg. přítomny typu *kupuju* (na úkor *kupuji*), jejichž po-

díl se za poslední tři desetiletí ztrojnásobil. Naopak tvary 3. os. sg. přítomného typu *kupujou* se v psaných publicistických textech téměř nevyskytují.

PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Křížkovského 10, 779 00 Olomouc
ondrej.blaha@upol.cz

LITERATURA

BLÁHA, Ondřej

2020 „Některé vývojové tendence ve vidovém systému současné češtiny“;
Naše řeč 103, č. 4, s. 320–336

Databáze excerpčního materiálu Neomat

2015 Verze 3.0; Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu
pro jazyk český AV ČR; <http://neologismy.cz/> [přístup 15. 6. 2022]

DOKULIL, Miloš

1960 „Vývojové tendence časování v současné spisovné češtině“; in František
Daneš et al.: *O češtině pro Čechy: jazyková příručka* (Praha: Orbis), s. 192–221

ESVAN, François

2007 *Vidová morfologie českého slovesa* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

KOPEČNÝ, František

1981 *Základní všeslovenská slovní zásoba* (Praha: Academia)

KOMÁREK, Miroslav – KOŘENSKÝ, Jan et al.

1986 *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví* (Praha: Academia)

KŘEN, Michal et al.

2021 *Korpus SYN*; verze 9 z 5. 12. 2021; Praha: Ústav Českého národního
korpusu FF UK; <https://www.korpus.cz> [přístup 15. 6. 2022]

OSOLSOBĚ, Klára – PALA, Karel – RYCHLÝ, Pavel

1998 „Frekvence vzorů českých sloves: na materiálu Českého národního
korpusu“; *Slovo a slovesnost* 59, č. 4, s. 265–277

REJZEK, Jiří

2001 *Český etymologický slovník* (Voznice: Leda)

ŠONKOVÁ, Jitka

2008 *Morfologie mluvené češtiny: frekvenční analýza* (Praha: Nakladatelství
Lidové noviny – Ústav Českého národního korpusu)

VESELÝ, Luboš

2011 „O vidu slovesa *soustředit se*. Příspěvek k otázce jazykové správnosti“;
Naše řeč 94, č. 3, s. 134–141